

NIEKOĽKO POZNÁMOK K VYBRANÝM ASPEKTOM PÔSOBENIA A EFEKTOV PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ

Peter Minarčík

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demogeografie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava

Abstract: Twenty years ago, the change of political system started the transformation processes in Slovakia, as well as other various processes, for example integration or globalization. One of the most effective way to improve national economy is the inflow of foreign direct investments. But to be effective they require stable investment environment. The aim of this article is to provide basic information about the selected aspects of the influence and the effects of foreign direct investment. The contribution is just an introductory to this topic and consists of notes and experiences of various, especially foreign authors.

Key words: foreign direct investment, investment environment, education, technology, FDI effects

1. ÚVOD

Priame zahraničné investície sú dôležitým nástrojom národného a regionálneho rozvoja transformujúcich sa krajín. V slovenských podmienkach sa definovaniu priamych zahraničných investícií venuje tzv. Devízový zákon (Zákon NR SR č. 202/1995 Z.z.), ktorý priamou zahraničnou investíciou označuje „vynaloženie peňažných prostriedkov alebo iných peniazmi ocenených majetkových hodnôt alebo majetkových práv, ktorého účelom je založenie, získanie alebo rozšírenie trvalých ekonomických vzťahov investujúceho tuzemca na podnikaní v zahraničí alebo investujúceho cudzozemca na podnikaní v tuzemsku“. Ich význam však nespočíva iba v prínose finančného kapitálu. Dôležité sú pre konkrétny región ďalšie výhody, ako napr. prísun manažérskych zručností, know-how, transfer technológií, vedomostí, inovačná činnosť a mnohé ďalšie. Priame zahraničné investície prinášajú krajine mnoho pozitívnych efektov, a preto je úlohou štátu a inštitúcií vytvoriť prostredie a poskytnúť podmienky vhodné pre prilákanie dôležitých zahraničných investorov, vďaka ktorým rastie v poslednom období čoraz viac výkonnosť slovenskej ekonomiky. Každá krajina usilujúca sa o prítiahnutie zahraničných investorov potrebuje predovšetkým vytvoriť príťažlivé a fungujúce investičné prostredie. Zahraniční investori hodnotia atraktivitu krajiny nielen na základe subjektív-

nych preferencií, ale najmä na základe dobre fungujúcich legislatívnych, právnych a inštitucionálnych podmienok. Význam zahraničných investícií pre hostiteľskú krajinu spočíva v efektoch, ktoré väčšina z nich prináša. Ferenčíková (1996) identifikuje niekoľko pozitívnych efektov, napr. zavádzanie moderných technológií, ktoré pomáhajú zvyšovať produktivitu práce, rast kvalifikačnej úrovne pracovnej sily a iné, ktorým sa venujeme v našom príspevku.

2. PÔSOBENIE PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ

Zahraniční investori pri vstupe do krajiny zohľadňujú niekoľko dôležitých podmienok, na základe ktorých sa rozhodujú o investovaní. Medzi najvýznamnejšími spomíname tvorbu priaznivého investičného prostredia a úlohu štátu a inštitúcií, všimáme si aj názory odborníkov na vplyv integračného procesu krajín do európskych štruktúr.

2.1 Tvorba investičného prostredia

V mnohých transformujúcich sa ekonomikách je prílev priamych zahraničných investícií menší ako sa očakávalo. Je preto dôležité rozumiť rôznym faktorom, ktoré determinujú toky priamych zahraničných investícií do transformujúcich sa krajín. V tomto kontexte je potrebné sledovať vplyv stability ekonomického a právneho prostredia na prílev priamych zahraničných investícií. Baniak, Cukrowski a Herczyński (2005) poukazujú na to, že toky priamych zahraničných investícií môžu byť redukované zvýšenou nestabilitou vo vývoji základných makroekonomických ukazovateľov (napr. inflácie a pod.), fiškálnych a obchodných regulácií. Výrazným spôsobom môžu tento stav ovplyvňovať aj rôzne daňové bremená, úroveň miezd, či korupcia. Makroekonomická a právna nestabilita často vedie k nepriaznivej selekcii investorov. Hodnota očakávaného prospechu budúcich ziskov môže byť príliš malá pre relevantných dlhodobých investorov, ktorí nie sú ochotní podstupovať zvýšené riziko. Zároveň miera rizika môže byť prijateľná pre firmy špekulatívnejšieho charakteru, ktoré sú ochotnejšie riskovať. Niektoré iné faktory však môžu zvýšiť očakávaný prospech zo zisku. Rast veľkosti trhu môže byť dosiahnutý redukciami obchodných bariér a účasťou v rôznych regionálnych obchodných, resp. zákazníckych úniách. Skvalitnenie infraštruktúry môže redukovať výrobné, dopravné, alebo komunikačné náklady. Vzrast transparentnosti a zníženie možnosti korupcie sú ďalším pozitívnym signálom pri lákaní dôležitých zahraničných investorov. V neposlednom rade na rozhodnutia investorov vplýva aj existencia, resp. neexistencia byrokratických procedúr, ktoré môžu viesť k neefektívnemu využívaniu finančných zdrojov, a tak znižovať skutočnú hodnotu investície.

Stabilné ekonomické a politické prostredie zvyšuje silu prílevu priamych zahraničných investícií. Brada, Kutan a Yigit (2006) potvrdzujú, že toky priamych zahraničných investícií do transformujúcich sa ekonomik, ktoré nie sú ovplyvnené konfliktom a politickou nestabilitou, sú vysoké. Úspešná stabilizácia hospodárstva a zavádzanie reforiem zvyšuje objem prílevov priamych zahraničných investícií v transformujúcich sa krajinách. Naopak, politická nestabilita, či už domáceho pôvodu, alebo prameniaca z medzinárodných konfliktov a napätia, významne znižuje prílevy priamych zahraničných investícií do týchto ekonomik.

2.2 Úloha štátu a inštitúcií

Je nepochybné, že pri lákaní priamych zahraničných investícií do krajiny má svoje dôležité miesto aktívna úloha štátu a inštitúcií. Priami zahraniční investori považujú inštitúcie za dôležitý aspekt lokalizačnej výhody potenciálnej hostiteľskej krajiny. Ako tvrdia Bevan, Estrin, Meyer (2004), inštitúcie majú dôležitý vplyv na výber lokality pre zahraničných investorov. Vďaka aktivitám inštitúcií boli zaznamenané pozitívne tendencie v raste súkromného sektora, rozvoji bankového sektora, liberalizácii zahraničnej výmeny a obchodu, a právnom rozvoji.

K úspešnej transformácii krajiny a jej pozdvihnutí sú potrebné podporné procesy a politika zo strany štátu, resp. inštitúcií. Dokumentuje to aj prípad Írska (Acs, O’Gorman, Szerb, Terjesen, 2007), kde dôležitú úlohu zohral Úrad pre rozvoj priemyslu. Ten realizoval politiku pre prílev priamych zahraničných investícií počas štyroch desaťročí. Išlo predovšetkým o podporu prílevu priamych zahraničných investícií s vyššou pridanou hodnotou. Okrem lákania zahraničných investícií úrad tiež podporoval vnútornú podnikateľskú aktivitu. Inicioval program rozvoja podnikania, vďaka ktorému vznikli nové firmy. Mnohé z nich súviseli s rozvojom a rastom high-tech sektora. Úrad sa snažil hľadať spôsob maximalizácie výnosov prichádzajúcich zahraničných investícií, preto podporoval najmä investorov, ktorí produkovali tzv. vzdelanostné „spillover“ efekty v rámci domáceho priemyslu, čo malo za následok, že manažéri transnacionálnych korporácií založili svoje vlastné firmy.

Úspešnosť inštitucionálneho pôsobenia v Írsku by mal byť príkladom aj pre ostatné krajiny. Hoci na Slovensku zohrávajú inštitúcie rovnako dôležitú úlohu pri lákaní investorov do krajiny, pokusy o podporu prílevu investícií s vyššou pridanou hodnotou môžeme zaznamenať v oveľa menšom rozsahu až v poslednom období, čo bolo spôsobené okrem iného aj problémami na začiatku pôsobenia Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu – SARIO. Aj keď pozitívny vplyv tejto inštitúcie pri lákaní priamych zahraničných investícií je neoddiskutovateľný je potrebné poznamenať, že za efektívnosťou napríklad českej inštitúcie podobného zamerania Czechinvest, prípadne poľskej PAIZ výrazne zaostáva (Buček 2003).

2.3 Integračný proces

Na prelome tisícročí zaznamenali viaceré európske krajiny významné geopolitické zmeny, ktoré výrazne ovplyvnili ich ekonomické a politické správanie sa. Bývalé socialistické krajiny prešli za krátke obdobie dynamickým rozvojom, ktorý v mnohých prípadoch vyústil až do integrácie v rámci Európskej únie. Ako poznamenávajú Brenton, Di Mauro a Lücke (1999), regionálno-ekonomická integrácia poskytuje dôležitý stimul nielen k obchodu, ale aj k priamym zahraničným investíciám. Dôležité je zistenie, že zvýšený objem tokov priamych zahraničných investícií do krajín strednej a východnej Európy na začiatku 90. rokov minulého storočia nebol primárnou príčinou zníženia tokov investícií do iných krajín. Na základe týchto tvrdení síce možno predpokladať, že procesy integrácie by nemali výrazným spôsobom utlmiť toky zahraničných investícií v prípade ďalšieho rozširovania únie, čo je zistenie pozitívne aj pre Slovensko, avšak k formulovaniu konkrétnych východísk je potrebné pristupovať opatrne.

K podobným záverom dospeli autori Wei, Andreosso-O’Callaghan a von Wuntsch (2007), ktorí na príklade nemeckých multinacionálnych korporácií skúmajú medzinárodné stratégie a lokalizačné výbery na pozadí rastúcej regionálno-ekonomickej inte-

grácie. Na základe ich prieskumu, rozšírenie Európskej únie o 10 nových členských krajín nemalo negatívne následky pre iné okrajové krajiny, ako napr. Írsko. Faktom síce je, že vstup krajín strednej a východnej Európy do Európskej únie naznačuje priamu konkurenciu medzi Írskom a týmito krajinami, a to hneď z niekoľkých aspektov. Pracovné a výrobné náklady v týchto krajinách sú výrazne nižšie. V procese rozhodovania sa o investíciách sú rozhodujúce aj nízke dane v týchto krajinách. Je teda potvrdený význam cenovej motivácie a vyhýbania sa vysokému daňovému zaťaženiu. Zatiaľ čo v kapitálovo koncentrovaných priemyselných odvetviach minimalizácia pracovných nákladov má malý efekt, vyhnutie sa vysokému zdaneniu ziskov je efektívnejšia stratégia. Preto zostáva írsky lokalizačný výhoda – daňové stimuly – ako hlavná a jedinečná výhoda lákania priamych zahraničných investícií. Na tomto mieste treba vyzdvihnúť významný prínos rovnej 19 %-nej dane na Slovensku, ktorá pôsobila výrazne pozitívne na lákanie investičných aktivít viacerých zahraničných investorov. Možno ju teda považovať za jeden z najdôležitejších (ak nie vôbec najdôležitejší) motívov zahraničných investorov pre investovanie na Slovensku.

O dôležitosti priamych zahraničných investícií na priebeh transformácie krajín a následné vyústenie do integračného procesu niet pochýb. Potvrďuje to svojimi vyjadreniami aj Kaminski (2006), ktorý vyzdvihuje ich užitočnosť v začleňovaní niektorých stredo-európskych ekonomík do novej globálnej produkčnej del'by práce, ktorá je organizovaná okolo dodávateľských sietí veľkých transnacionálnych korporácií. Ako tento autor pripomína, firmy umiestnené v niektorej z desiatich nových členských krajín Európskej únie sa stali časťou globálnej produkcie a distribučných sietí. Menili sa aj motívy poháňajúce prílevy priamych zahraničných investícií. V počiatočnej fáze transformácie bolo motívom hľadanie trhov a privatizácia, vo fáze postupujúcej integrácie hľadanie efektivity ústiaace do komplexnejších siet'ovo integrovaných investícií.

Napokon, k významu integračných procesov sa vyjadrujú Pusterla a Resmini (2007), ktorí tvrdia, že proces európskej integrácie eliminuje národné hranice a robí regióny viac podobnými. To naznačuje, že každý región bude pri lákaní priamych zahraničných investícií súťažiť s inými regiónmi alebo skupinami regiónov, zatiaľ čo špecifické efekty krajiny už nebudú predstavovať faktor dôležitý pre lákanie zahraničných firiem. Preto je možné vo viacerých krajinách sledovať tendenciu postupnej decentralizácie politik súvisiacich s lákaním zahraničných investícií, ktoré sú čoraz viac navrhované a realizované na regionálnej úrovni. V prípade Slovenska sú tieto decentralizačné tendencie badateľné zatiaľ iba v malej mierke.

3. TRANSNACIONÁLNE KORPORÁCIE A ICH LOKALIZAČNÉ ROZHODNUTIA

Mnoho krajín sa pri lákaní zahraničných investorov najmä v počiatočných fázach sústreďuje na veľké strategické investície. Typickým príkladom veľkých hráčov na trhu sú transnacionálne korporácie.

V kontexte zahraničných investícií je pre nás podstatný fakt, že transnacionálne korporácie v priebehu svojho vývoja expandujú. Rozmach ich činnosti má často za následok premiestňovanie výrobných etáp smerom do iných krajín, najmä tých, v ktorých môžu redukovať svoje náklady. Okrem toho, ako uvádzajú Becker, Ekholm, Jäckle

a Muendler (2005), dôležitým motívom pre investovanie v zahraničí je trhová expanzia. Investovanie transnacionálnych korporácií v zahraničí je tiež ovplyvňované geografickou vzdialenosťou z domácej krajiny a úrovňou HDP hostiteľskej krajiny.

Stupňom autonómie pobočiek transnacionálnych korporácií sa zaoberali Männik, Hannula, Varblane (2004). Na základe ich zistení možno skonštatovať, že slovenské pobočky majú priemernú úroveň samosprávy, pričom dôležité je naďalej spolupracovať s materskými spoločnosťami. Podľa autorov je totiž kooperácia kľúčové slovo dosiahnutia intenzívnejšieho výskumu a vývoja a inovačných aktivít v akejkoľvek krajine.

Zahraničné transnacionálne korporácie sa často líšia svojimi lokalizačnými rozhodnutiami pri vstupe do hostiteľskej krajiny. Je zrejmé, že vysoko technologické zahraničné firmy sa v procese výberu lokality správajú odlišne od tých firiem, ktoré sú založené na nízkych technológiách. Výsledky výskumu autorov Pusterlu a Resminiho (2007) potvrdzujú dôležitosť aglomeračných síl na priame zahraničné investície, a indikujú, že pravdepodobnosť lokalizácie zahraničných firiem v transformujúcich sa krajinách súvisí skôr s potrebami, ako s nákladmi. Taktiež tvrdia, že politické faktory hrajú pri lokalizačných rozhodnutiach iba okrajovú úlohu. V tomto bode však s autormi nemôžeme úplne súhlasiť. V súlade s predchádzajúcimi zisteniami, ktoré sme uviedli vyššie, si dovoľíme tvrdiť, že politické faktory do určitej miery, a v mnohých prípadoch dosť významne, ovplyvňujú lokalizačné rozhodnutia zahraničných investorov. Autori diskutujú aj o potrebe mapovania lokalizácie priamych zahraničných investícií. Tá umožňuje „pochopenie skutočnej konkurencie regiónov a krajín v poskytovaní lokalizačných výhod schopných doplniť špeciálne výhody transnacionálnych korporácií“. Okrem toho ukazuje distribúciu benefitov spojených s priamymi zahraničnými investíciami. Pochopenie lokalizačných rozhodnutí priamych zahraničných investícií je dôležité pre tvorcov politiky, ktorí sa domnievajú, že transnacionálne korporácie pozitívne ovplyvnia ekonomický rozvoj nevýhodných areálov, a tak výrazne prispejú k zmenšeniu potenciálnych regionálnych nerovností. Blažek (2006) však tvrdí opak, teda že ekonomicky vyspelé regióny umožňujú investorom dosahovať v dôsledku aglomeračného efektu externé úspory a nemetropolitné regióny sú preto pri lákaní priamych zahraničných investícií v defenzíve. Podľa tohto autora priame zahraničné investície nie sú príčinou, ale dôsledkom ekonomického rastu regiónu.

4. EFEKTY PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ

Mnoho autorov sa zamýšľa nad hlavnými efektmi plynúcimi z prílevu priamych zahraničných investícií. Ako tvrdia Acs, O’Gorman, Szerb, Terjesen (2007), prílevy priamych zahraničných investícií môžu priniesť technológie, vytvárať zamestnanosť a podporovať obchodovanie s tovarmi. Nejde však len o transfer investícií do inej krajiny, ale tiež o znalostné „spillover“ efekty.

Baniak, Cukrowski a Herczyński (2005) sa k priamym zahraničným investíciám vyjadrujú v podobných intenciách. Podľa nich „priame zahraničné investície prinášajú host'ujúcej krajine kapitál, výrobné zariadenia a transfer technológií, ako aj nové pracovné miesta a manažérske skúsenosti“.

Priame zahraničné investície podľa autorov Bradu, Kutana a Yigita (2006) môžu slúžiť ako dodatok domácich investícií. Všetky transformujúce krajiny súrne potrebujú

investície na rast ich produkcie. Aj keď väčšina priamych zahraničných investícií bola použitá na získanie existujúcich firiem (menej už na financovanie nových investícií typu „greenfield“), predsa len má pozitívny efekt na tvorbu domáceho kapitálu.

4.1 Vedomosti a vzdelanie

Dôležitým faktorom pre úspešný makroekonomický rast krajiny sú nové vedomosti plynúce tak z domácich, ako aj zo zahraničných zdrojov, a to tak vďaka investíciám, ako aj prostredníctvom regionálneho výskumu a vývoja.

S vedomosťami úzko súvisia schopnosti a zručnosti osôb, či všeobecné prostredie podnikania. Je potrebné si uvedomiť, že bez dostatočných investícií do vzdelanostnej úrovne ľudského kapitálu nie je možné držať krok s úspešnými a vyspelými trhovými ekonomikami. Ako poznamenáva Klas (2005), žiadna krajina nie je schopná kompenzovať svoj nízky znalostný potenciál inými investíciami. Zatiaľ čo vyspelé krajiny Európskej únie majú vo väčšine prípadov vysokú úroveň vzdelanosti obyvateľov a podnikatelia v nich pôsobiaci sú tak vhodne pripravení na vysoko sofistikované a poznatkovo náročné obchodné operácie na trhu, väčšina krajín, ktoré sú členmi tohto zoskupenia len krátko, teda transformujúce sa krajiny strednej a východnej Európy, doposiaľ dostatočne neinvestovali do pozdviženia vzdelanostnej úrovne obyvateľstva. (Acs, O’Gorman, Szerb, Terjesen, 2007)

Priame zahraničné investície prispeli k znižovaniu rozdielov, ktoré sa vyskytli medzi kvalifikovanou a nekvalifikovanou prácou. Ako tvrdí Kaminski (2006) skorší prijímatelia priamych zahraničných investícií pomerne rýchlo potvrdili zmazanie tohto nesúlada.

4.2 Technológie

Priame zahraničné investície pôsobia na celý rad aktivít v rámci medzinárodných podnikov, ako je kapitál, technológie, know-how, manažment a pod. Samostatné obstarávanie týchto častí by bolo pre krajiny s obmedzenými finančnými zdrojmi drahé. Možno povedať, že bez modernej technológie, ktorou prispieva zahraničný investor, by domáce podniky neboli schopné dlhodobo dosahovať zvýšené výrobné parametre, pretože by nemali dostatočné zdroje na inovačné účely. Vklad zahraničného investora má formu hmotnej technológie, alebo finančnú formu na ďalší nákup. Takéto spojenie so zahraničným partnerom prináša predovšetkým pozitíva, vyskytujú sa však aj negatíva. Pozitívom je zvyšovanie technickej úrovne výroby a v súvislosti s tým aj zvýšenie kvality výrobkov, ktoré sú následne konkurencieschopné na zahraničných trhoch. Negatívne môže takýto vstup zahraničného investora pôsobiť na domáci výskum, ktorý je tlmený. (Sabol, Hošková, 2004)

Ako tvrdí Klas (2005), priame zahraničné investície sú pre transformujúcu sa krajinu významným impulzom ekonomického rozvoja. Technologický pokrok sa spája predovšetkým s oblasťami, ktoré používajú inovácie vo vedeckovýskumnej činnosti. Kľúčová úloha v technologickom rozvoji je pripisovaná ľudskému kapitálu. Konkurenčné výhody sú späté jednak s otvorenosťou ekonomiky, ktorá umožňuje transfer technológií, a jednak so schopnosťou absorbovať tieto technológie, v závislosti od úrovne vzdelanostného a vedeckovýskumného zázemia. Inovácie úzko súvisia s technológiami. Inovácie sa v súčasnosti vyskytujú vo všetkých podnikových aktivitách v oblasti výroby aj služieb. Technologické inovácie pramenia nielen z vnútra podniku, môžu prichádzať aj

od dodávateľov, cez vstupy do výroby a pod. Ich pozitívne efekty nekončia v rámci podniku, ale pôsobia na technologické a štruktúrne zmeny v širšom ekonomickom prostredí.

4.3 Spillover efekty

Vhodné a kvalifikované pôsobenie inštitúcií môže spôsobiť „spillover“ efekty, ktoré sú pozitívne pre ekonomický rast regiónu. Potvrdzujú to aj Brada, Kutan, Yigit (2006), ktorí tvrdia, že firmy zahraničných investorov používajú nové, vyspelejšie technológie a manažérske zručnosti, a tieto pravdepodobne prenikajú zo zahranične vlastnených firiem do domácej ekonomiky.

Podobne o transfere technológií zo zahraničných firiem na domáce miestne firmy uvažujú aj Damijan, Knell, Majcen a Rojec (2003), ktorí skúmajú dôležitosť rôznych kanálov globálneho transferu technológie pre ekonomickú transformáciu jednotlivých krajín strednej a východnej Európy. Podľa ich zistení priame efekty priamych zahraničných investícií na prijímajúce firmy sú najdôležitejším zdrojom medzinárodných technologických „spillover“ efektov pre rast produktivity jednotlivých firiem vo väčšine krajín strednej a východnej Európy.

O existencii „spillover“ efektov diskutuje tiež Kaminski (2006), ktorý poukazuje na to, že prílevy priamych zahraničných investícií vytvárajú pozitívne „spillover“ efekty prostredníctvom spätných väzieb. Efektívne investície, ktoré nadobudli na význame počas neskorších etáp transformácie, nespustili iba „následné investície“ ale tiež čoraz viac včleňovali domáce firmy do svojich dodávateľských reťazcov.

Dopad transnacionálnych korporácií na miestnu ekonomiku je zväčša závislý na ich pobočkách. Stratégia pobočiek zohráva dôležitú úlohu v očakávaní pozitívnych „spillover“ efektov priamych zahraničných investícií na miestne prostredie. V host'ujúcich krajinách s vyššou úrovňou ekonomického rozvoja sú predpokladané relatívne väčšie efekty priamych zahraničných investícií, najmä z hľadiska ich „spillover“ efektov. Tie sa objavujú v miestnych podnikoch prostredníctvom spätných väzieb medzi zahraničnými a miestnymi spoločnosťami. Čím vyššiu absorpčnú kapacitu majú miestne pobočky a iné miestne spoločnosti, tým väčšie vplyvy priamych zahraničných investícií možno očakávať v krajine. Zároveň sa u takýchto firiem predpokladá aktívnejšia výmena vedomostí a technológií a väčší prospech z ich používania. (Männik, Hannula, Varblane, 2004)

Zaujímavý pohľad na danú problematiku ponúkla aj autorka Scott-Kennel (2007), ktorá skúmala kvantitu a kvalitu nepriamych, transakčných väzieb a väzieb spolupráce medzi zahraničnými pobočkami a domácimi firmami na Novom Zélande. Zistila, že konkurenčný vplyv, úrovne konkurencie, motívy investovania, obchodnej aktivity, transfer technológií, veková a vlastnícka forma sú významne spojené s prepojenými klastrami. Identifikovala niekoľko typov klastrov. Spolupracujúce klastre prezentujú najväčší potenciál pre pozitívne „spillover“ efekty, pričom majú vyššiu pravdepodobnosť vzájomného transferu zdrojov a rozvoja vzťahov s rôznymi alianciami, a tiež pokračujúcich aktivít spolupráce. Konkurujúce si klastre majú potenciál pre pozitívne aj negatívne „spillover“ efekty závisiace od intenzity konkurencie a technologických rozdielov medzi domácimi a zahraničnými firmami.

4.4 Vplyv zahraničných investícií na výkonnosť výrobných podnikov

Zahraniční investori vďaka dobrým lokalizačným rozhodnutiam môžu dostatočne efektívne pôsobiť na difúziu pozitívnych efektov v rámci danej lokality. Závisí to však aj od charakteru a sofistikovanosti výroby. Poznatky o tomto fakte prezentujú Sabol a Hošková (2004). Podstatná je argumentácia autorov, že organizácie s priamymi zahraničnými investíciami dosahujú takmer v každom odbore vyššiu produktivitu práce, než za celoslovenský priemer. V organizáciách so zahraničným kapitálom nastal výrazný posun k zefektívneniu výroby, a to vďaka modernizácii technologického zariadenia, zvýšeniu kvality výrobkov, a tým aj zvýšeniu ich akceptovateľnej ceny a ekonomickej efektívnosti výroby, nastalo zlepšenie manažmentu a organizácie výroby, zvýšenie kvalifikácie pracovníkov, čiastočné zvýšenie miezd, produktivity práce a celkového objemu výroby. Takéto firmy si nielenže udržali domáci trh, ale rozšírili svoje aktivity aj na zahraničné trhy. Ďalšie konštatovania autorov štúdie k stavu z roku 2001 neboli pozitívne. Zistená bola nízka úroveň pridanej hodnoty, čo je dôkazom toho, že prevažovala tendencia zahraničných investorov využívať našu významnú komparatívnu výhodu, a to lacnú a vysokovýkonnú pracovnú silu. Nízka bola sofistikácia výroby, vstupom zahraničných investorov klesal význam domáceho výskumu, ktorý je sústredený predovšetkým v materských firmách. Dôležitým efektom je rozptylové prepojenie na domáci priemysel. Priame zahraničné investície sú charakteristické lepším regionálnym rozptylom, na Slovensku sú však veľmi nerovnomerne rozmiestnené. A práve výrazné regionálne disparity sú veľkým problémom, ktorý je potrebné riešiť. Napokon o dôležitej úlohe priamych zahraničných investícií svedčí aj fakt, že už v roku 2001 sa podieľali 54,8 % na celkovom slovenskom dovoze a 56,4 % na vývoze. Z toho vyplýva, že vplyv výkonnosti slovenských podnikov so zahraničným kapitálom bol vysoký a ďalším rastom objemu prílevu PZI na Slovensko sa ďalej zvyšuje. Organizácie so zahraničným kapitálom ťahajú výrobu a jej proexportný proces.

5. ZÁVER

Pri formulovaní záverov o vplyve priamych zahraničných investícií na regionálny rozvoj sa môžeme stotožniť s názorom Pavlínka (2006). Priame zahraničné investície pomáhajú zvyšovať konkurenciu medzi regiónmi, prinášajú nové formy organizácie výroby do ekonomiky regiónov, prinášajú ozdravenie a zlepšenie regionálnej ekonomiky a zvyšujú produktivitu výroby v regióne. Akékoľvek zovšeobecňovanie dôvodov smerovania priamych zahraničných investícií a ich vplyvov na región je však problematické.

Z predchádzajúcich uvedených poznámok k efektom prílevu priamych zahraničných investícií a ich pôsobenia v rámci určitej krajiny je možné vyvodit' niekoľko záverov a odporúčaní, ktoré formulujú jednotliví autori pre tvorcov politik. Krajiny strednej a východnej Európy, teda postkomunistické krajiny, ktoré sa začiatkom 90. rokov minulého storočia ocitli pred nutnou transformáciou svojich ekonomík (máme na mysli teda aj Slovensko), potrebujú značne zlepšiť vzdelanostnú úroveň svojich obyvateľov a reštrukturalizovať politiku vyššieho vzdelávania. V tom sa stotožňujeme s príspevkom Acsa, O'Gormana, Szerba a Terjesena (2007), ktorí tvrdia, že problémom je okrem iného aj nedostatočné prispôbenie sa univerzít požiadavkám trhu.

Podstatným pre prílev priamych zahraničných investícií je potrebné stabilné ekonomické a inštitucionálne prostredie. Ako nám ukázal prípad Írska (Acs, O’Gorman, Szerb, Terjesen, 2007), potrebná je aktívna participácia zo strany štátu a inštitúcií. Krajiny potrebujú rozvojovú stratégiu na získanie vzdelanostnej základne, ktorá by mohla byť základom úspešného ekonomického rozvoja. Priemyselná rozvojová politika by mala prilákať zahraničné investície s vyššou pridanou hodnotou, ktoré by mali potenciál preniknúť do miestnej ekonomiky vďaka „spillover“ efektom. Potrebná je taktiež politika podnikového rozvoja na tvorbu inovatívnej ekonomiky. Takáto politika môže zahŕňať povzbudenie a podporu jednotlivcov z transnacionálnych korporácií na aktívnejší prístup v podnikaní, najmä tých, ktorí disponujú dostatkom zdrojov a vedomostí, ktoré môžu využiť pri zakladaní nových podnikov.

Napokon treba pripomenúť urbánny kontext, a teda vlastnicke zmeny a rast terciálneho sektoru súvisiace s urbánnou a regionálnou reštrukturalizáciou východnej Európy. Ako uvádza Turnock (1997) na základe konferencie Inštitútu britských geografov, už vtedy bolo zaznamenané významné napätie medzi plánovačmi a miestnymi obyvateľmi. Tento problém treba mať skutočne na zreteli, pretože koniec koncov výsledkom celkovej reštrukturalizácie by malo byť skvalitnenie prostredia nielen pre podnikateľov, ale rešpektujúc sociálny aspekt aj skvalitnenie života obyvateľov.

PodĎakovanie

Tento príspevok vznikol s podporou vedeckého grantového projektu Univerzity Komenského č. UK/293/2009 a grantového projektu VEGA č. 1/0255/08.

Literatúra

- ACS, Z. J., O’GORMAN, C., SZERB, L., TERJESEN, S. 2007. Could the Irish miracle be repeated in Hungary? In: *Small Business Economics*, Springer, 28, 123-142.
- BANIAK, A., CUKROWSKI, J., HERCZYŃSKI, J. 2005. On the determinants of foreign direct investment in transition economies. In: *Problems of economic transition*, 48, 2, 6-28.
- BECKER, S. O., EKHOLM, K., JÄCKLE, R., MUENDLER M.-A. 2005. Location choice and employment decisions: a comparison of German and Swedish multinationals. In: *Review of world economics*, 141, 4, 693-731.
- BEVAN, A., ESTRIN, S., MEYER, K. 2004. Foreign investment location and institutional development in transition economies. In: *International Business Review*, 13, 43-64.
- BLAŽEK, J. 2006. Zahraniční investice – naděje nebo nebezpečí pro ČR. *International Geographical Conference „150 years of Geography on Charles University“*, Prague, 10.-11.11.2006.
- BRADA, J. C., KUTAN, A. M., YIGIT, T. M. 2006. The effects of transition and political instability on foreign direct investment inflows. *Central Europe and the Balkans*. In: *Economics of transition*, 14, 4, 649-680.
- BRENTON, P., DI MAURO, F., LÜCKE, M. 1999. Economic integration and FDI: an empirical analysis of foreign investment in the EU and in Central and Eastern Europe. In: *Empirica*, 26, 95-121.
- BUČEK, J. 2003. Les investissements étrangers direct (IED) en Slovaquie - Les conditions de leur action et les aspects d'espace-temps. *Hommes et Terres du Nord*, No. 4., pp.3-17. ISSN 0018-439X (Francúzsko, Lille)
- DAMIJAN, J. P., KNELL, M., MAJCEN, B., ROJEC, M. 2003. The role of FDI, R&D accumulation and trade in transferring technology to transition countries: evidence from firm panel data for eight transition countries. In: *Economic Systems*, 27, 189-204.

- FERENČÍKOVÁ, S. 1996. Efekty a pôsobenie priamych zahraničných investícií (na príklade Slovenskej republiky). In: Ekonomický časopis, 44, 6, 450-465.
- KAMINSKI, B. 2006. Foreign direct investment and Central Europe's reintegration into global economy. Rough draft, 24 p.
- KLAS, A. 2005. Technológia a inovácie ako základný faktor ekonomického rozvoja. In: Ekonomický časopis, 53, 6, 576-592.
- MÄNNIK, K., HANNULA, H., VARBLANE, U. 2004. Country, industry and firm size effects on foreign subsidiary strategy. An example of five CEE countries. Tartu University Press, Tartu, 63 p. ISBN 9985-4-0393-2.
- PAVLÍNEK, P. 2006. Regionální dopady zahraničních investic ve střední a východní Evropě. International Geographical Conference „150 years of Geography on Charles University“, Prague, 10.-11.11.2006.
- PUSTERLA, F., RESMINI, L. 2007. Where do foreign firms locate in transition countries? An empirical investigation. In: Ann Reg Sci, 41, 835-856.
- SABOL, T., HOŠKOVÁ, A. 2004. Priame zahraničné investície a ich vplyv na výkonnosť výrobných podnikov v Slovenskej republike. In: Ekonomický časopis, 52, 2, 181-195.
- SCOTT-KENNEL, J. 2007. Foreign direct investment and local linkages: an empirical investigation. In: Management International Review, 47, 1, 51-77.
- TURNOCK, D. 1997. Urban and regional restructuring in Eastern Europe: the role of foreign investment. In: GeoJournal, 42, 4, 457-464.
- WEI, X., ANDREOSSO-O'CALLAGHAN, B., von WUNTSCHE, M. 2007. German investment in Ireland and in the Central and East European countries. In: Intereconomics, May/June 2007, 156-166.
- Zákon NR SR č. 202/1995 Z.z. Devízový zákon.

Towards the selected aspects of influence and effects of foreign direct investments

Summary

Foreign direct investments are important with respect to regional development. Creation of high-quality investment environment is important to attract foreign investors. The stability of economic and legal environment is of major importance. Conflict areas aren't really successful, when we think about attracting the investors. Active attractive approach of state institutions influences the localization decisions of foreign investors and may bring benefits to some regions. Opening the markets in transforming countries, as a result of integration processes, was followed by increase volume of inward investments. The literature shows, this wasn't related to outflow of foreign direct investments from the other EU countries. Foreign direct investments bring lots of positive effects to the country. Both, the transfer of knowledge and technologies, are included as the most important. Foreign investments can bring so called „spillover“ effects, which have positive influence on the growth of other firms in the region (either Slovak or foreign). Finally, we can say, that foreign investments have positive influence on the firms' efficiency growth, but this growth is more intense in firms, which have sophisticated production of goods with higher added value.